

hyperaemie te bevorderen (Bier'sche stuwung, pappen en d.g.l.) of de ontsteking bij chronische toestanden licht te prikkelen (tuberkuline, vaccins, etc.).

Zoo beschouwde men vroeger de lymphocytose bij tuberculeuse aandoeningen niet direct als iets nuttigs, doch sinds het lypolytisch ferment in die cellen ontdekt is, dat voor de oplossing van de vetkapsels der tuberkelbacillen van beteekenis is, zijn de oogen ook hiervoor weer opengegaan.

b. *Immunitetsleer*. Volgens spr. kan de geheele immuniteitsleer niet anders als teleologisch worden verstaan. Aan tal van voorbeelden werd dit verduidelijkt, v.n.l. bij de immuniteitsverschijnselen van vlektyfus stond spr. uitvoeriger stil.

c. *Bloeddruk en nephritis*. Van de neiging, die vroeger bestond om alle bloedsdrukverhoogingen bij nephritis tegen te gaan, komt men al weer terug, lettende op de groote beteekenis van den bloedsdruk voor de urine-afscheiding.

d. Uit de bespreking van enkele ziektegevallen (vroegtijdige hypertensie met hyperglycaemie, eneen geval van mediastinitis met schrompeling, waardoor de groote bloedvaten in den knel waren gekomen) toonde spr. aan, hoe ook het praktisch handelen van den geneesheer door de theoretische opvatting der ziekteleer mede kan worden beheerscht.

Kritiek. Soms schijnt het, alsof het organisme geheel doel-loos werkt. Bij ontsteking kan immers eene dergelijke reactie optreden, dat de patiënt er aan bezwijkt. Bij immuniteit kan een dergelijke overgevoeligheid optreden, dat daardoor weer ziekteverschijnselen op zichzelf optreden. De bloedsdruk kan bij nierlijders zoo hoog worden, dat het leven elk oogenblik daardoor in gevaar is, enz., enz.

Of, zal men vragen, wat is de doelmatigheid van eene maag- of longbloeding?

Het antwoord van spr. luidt hierop, dat er 2 momenten bij ziekte in het spel zijn: de ziekte en de verdediging. Was er geen ziekte, dan behoefde er geen verdediging te zijn. Maar de ziekte is er, zal er blijven, en zal eens in het leven van den lijder de overhand behalen. Vandaar, dat de verdedigingsverschijnselen soms moeilijk te vinden zijn. Doch, zij zijn er bijna steeds.

De ontsteking of in 't algemeen de aanvallende ziekte, kan zoo heftig zijn, dat de verdediging dadelijk lamgeslagen wordt. Dit komt zeker voor. Maar uit zulke zeldzame gevallen mogen daarom geen algemeene besluiten worden getrokken, alsof, indien het moeilijk is, de verdediging des lichaams te analyseeren, deze er niet zoude zijn. De ervaring leert gelukkig andere dingen.

Ook kan door de reactie van het lichaam zelf, die als verdedigingsuiting moet worden opgevat, het leven zelf in gevaar